

Dragoș MOLDOVANU

(20 octombrie 1941, Iași – 1 martie 2019, Iași)

Absolvent al Facultății de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în 1964. Din anul 1964, membru al Institutului, în colectivul de lexicologie-lexicografie. Din anul 1968 a pus bazele Sectorului de toponimie. Doctor în filologie în anul 1976, cu teza *Influențe umaniste și baroce în stilul lui Dimitrie Cantemir: structurile sintactice dislocate*, dezvoltată în două cărți apărute ulterior: *Dimitrie Cantemir între Orient și Occident. Studiu de stilistică comparată*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, 254 p. și *Dimitrie Cantemir între umanism și baroc. Tipologia stilului cantemirian din perspectiva figurii dominante*, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2002, 300 p. Coordonator al seriei *Tezaurul toponimic al României. Moldova (1976–2019)*, temă prioritară. A fost șef al Departamentului de toponimie (1978–1997; 2007–2010).

În calitate de fondator al departamentului de toponimie al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide” din Iași, a fost inițiatorul unei direcții de cercetare, bazată pe o nouă teorie lingvistică, teoria câmpurilor toponimice, pe o nouă metodă de anchetă toponimică și pe norme lexicografice noi, punând bazele lexicografiei toponimice structurale.

Concomitent cu activitatea de cercetare de la Institut, a activat ca prof. univ. dr. la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași între anii 1995 și 2007 (cursuri de istorie a limbii române, istorie a limbii române literare, stilistică a limbii române, toponimie românească, lingvistică generală și indo-europenică). A fost membru în comisii de doctorat din anul 1990.

A publicat studii, articole, recenzii pe teme de onomastică, istoria limbii române, istoria limbii române literare, stilistică, lingvistică generală în reviste de specialitate din țară și din străinătate: „Anuar de lingvistică și istorie literară”, „Studii și cercetări de onomastică”, „Limba română”, „Limbă și literatură”, „Analele științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Revue roumaine de linguistique” (București), „Dacoromania” (Freiburg/Munster), „Beiträge zur Namenforschung” (Heidelberg), „Indogermanische Forschungen” (Berlin/Leipzig), „Zeitschrift für Slawistik” (Dresden), „Revue romane” (Copenhaga), „Zeitschrift für romanische Philologie” (Saarbrücken). A publicat articole în volumele unor conferințe internaționale din țară (București, 2008). A participat la manifestări științifice organizate în străinătate: Sofia (Congresul Internațional de Științe Onomastice, 1972), Freiburg im Br. (1973). A susținut comunicări la manifestări științifice cu caracter național și internațional organizate în țară (Cluj-Napoca, București, Iași). A fost vicepreședinte al Societății Române de Onomastică (din 1987) și redactor-șef adjunct la „Anuarul de lingvistică și istorie literară” al Academiei Române (1981–1991). A fost expert evaluator pentru CNCSIS.

A obținut premiul pentru cea mai bună carte universitară, la Salonul Internațional de Carte Românească, Iași, 2002, pentru cartea *Tipologia stilului lui Dimitrie Cantemir din perspectiva figurii dominante*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

A obținut două premii ale Academiei Române: premiul „Timotei Cipariu” (2012) pentru lucrarea *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului MOLDOVA)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, 450 p.; premiul „Timotei Cipariu” (1993) pentru lucrarea *Tezaurul toponimic al României. Moldova (TTRM). Volumul I. Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale. 1772–1988. Partea I.A. Unități simple (Localități și moșii) A–O*, București, Editura Academiei Române, 1991 (coordonatorul seriei Moldova a Tezaurului toponimic al României: Dragoș Moldovanu; identificări, localizări: Dragoș Moldovanu; scheme lexicografice, înglobări, corelații, revizia generală a Secțiunii A: Dragoș Moldovanu), 827 p. + XCVI. De asemenea, lucrarea colectivă *Tezaurul toponimic al României. Moldova, vol. II. Mic dicționar toponimic al Moldovei, structural și etimologic. Partea 1. Toponime personale* (Scheme lexicografice, etimologii, revizia generală: Dragoș Moldovanu), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, 472 p. + LXIX, a primit premiul „Bogdan Petriceicu Hasdeu” al Academiei Române (2016).

În ultima lucrare colectivă menționată, pe care a coordonat-o, a realizat numeroase inovații teoretice și metodologice care individualizează acest dicționar în raport cu dicționarele europene similare.

Cu o activitate de peste 50 de ani ca cercetător infatigabil și profesor erudit, DM ocupă un loc privilegiat în lingvistica românească, reprezentând un model de dăruire profesională totală și necondiționată.

Un necrolog DM, semnat de Vlad Cojocaru, a fost publicat în „Buletinul Institutului de Filologie Română «A. Philippide»”, XX, nr. 1, 2019, p. 9–11.

CRITERII DE DELIMITARE A TOPONIMELOR ROMÂNEȘTI ÎN ZONE DE BILINGVISM SLAVO-ROMÂN*

DRAGOȘ MOLDOVANU

Una dintre dificultățile cele mai mari pe care trebuie să le depășească cercetarea diacronică a numelor de locuri este aceea că distincția dintre toponimele străine și pseudostrăine, aplicată zonelor de limbă română, se poate inversa când o aplicăm zonelor de bilingvism sau celor de limbă străină de pe teritoriul românesc actual sau din afara lui. De acest lucru și-a dat seama Emil Petrovici, care a arătat că, atunci când un termen entopic românesc „există ca apelativ în graiul huțul, nu ne este permis să afirmăm că numeroasele toponime formate din acest apelativ în ținutul huțulilor au fost create de români, cum sunt înclinați unii să presupună” (Petrovici 1970: 234). Aceeași optică o au E. Janitsek (1969: 233–235), Ioan Lobiuc (1975: 165) (care distinge în toponimia românească de pe valea Moldoviței două straturi: unul vechi, creat de români, și altul nou, creat de huțuli de la apelative de origine românească) și alți cercetători (v. Vrabie 1967: 120).

Rămas la acest nivel de generalitate, raționamentul poate produce o confuzie absolută în domeniul etimologiei, pentru că numărul entopicilor românești pătrunse în limbile slave (îndeosebi estice) e considerabil și, mai ales, frecvența lor în funcție toponimică este destul de mare. Aplicat cu strictețe, el ar duce la ștergerea mai tuturor urmelor toponimice ale prezenței românilor în Carpații nordici și le-ar da dreptate cercetătorilor străini înclinați să reducă tot mai mult ponderea elementului românesc în graiurile zise carpatice și să presupună că extensia sa în spațiul polon sau ceh se datorește unor „transmițători” (ucraineni, maghiari). Aceleași probleme le pune și toponimia românească din sudul Dunării, pe care cercetătorii străini tind să o restrângă la zonele în care se mai menține o populație românească, explicând numele de locuri din restul Peninsulei prin „balcanisme” sau împrumuturi de cuvinte „de origine latină”. Este deci absolut necesară stabilirea unor criterii suplimentare de separare, în astfel de zone, a toponimelor românești de cele pseudoromânești.

* Textul de față a fost preluat din „Limba română”, anul XXXIV, nr. 6 (noiembrie–decembrie), 1985, p. 532–538.

Numeroasele toponime *Pryslóp* din Carpați au putut fi create, după Emil Petrovici, și de către huțuli, care au în graiul lor un apelativ *pryslop*, cu sensul de „vale închisă din două părți de munți” (Petrovici 1970: 234 și nota 101). Acest sens nu se verifică însă în toponimie, unde cuvântul desemnează șei de munte sau munți care prezintă o șa. Alte sensuri menționate de Stefan Hrabec (1950: 44, 46) pentru variante (*pereslop* „poieniță”, pol. *przysłup* „pripor”, „vârf”, „culme de munte”), precum și cele găsite de noi la huțulii din com. Izvoarele Sucevei (*prislíp* „loc descoperit de pe culmea muntelui”, „poiană mică”) se îndepărtează și ele mult de etimon. Asemenea discordanțe totale între sensul de bază al apelativului românesc (reflectat în toponimia carpatică) și sensurile corespondentelor sale slave sunt destul de numeroase: ucr. *aršic'a* „munte cu spinarea lungă” (Rudnyčyj 1962: 16), „munte abrupt sălbatic” (Marusenko 1972: 255)¹, „munte abrupt stâncos” (Hrabec 1950: 27) (< rom. *arșiță* „loc bătut tare de soare”, „loc unde a ars pădurea”), *mágura* „munte înalt” (Šarovol'skij 1929: 56) (< rom. *măgură* „deal” în limba veche), *výrtopa* „munte stâncos” (Vrabie 1967: 179)² (< rom. *vârtop* „groapă; văgăună”), pol. *grápa* „munte înalt, prăpăstios”, „loc prăpăstios, pietros; pantă; culme stâncoasă; regiune plină de prăpăstii și de munți” (Nitsche 1964: 16, 33) (< rom. *groapă* „adâncitură de teren”), ucr. *plaj* „luncă” (Jurkowski 1971: 14) (< rom. *plai* „drum de munte”), pol. *boldy* (pl.) „stânci prăpăstioase” (Nitsche 1964: 46)³ (< rom. *bold* „stâncă ascuțită”), ucr. *pódyna* „defileu, vale”, „vale în pădure” (Hrabec 1950: 45) (< rom. *podină* „platou”), *zwor* „vâlcea uscată”, *zwir* „defileu” (*ibidem* 53) (< rom. *izvor*), pol. *rýpa* „bucată; (la pl.) grohotiș mare pe piciorul unui munte sau al unui deal”, „gură de râu”, scr. *ripa* „piatră, stâncă, îngrămădire de piatră” (Nitsche 1964: 51, 201), ucr. *rýpa* „mlaștină” (Jurkowski 1971: 75), „stâncă”, „stâncă abruptă”, *ripa* „teren gol, stâncos” (Hrabec 1950: 47)⁴ (< rom. *râpă* „coastă abruptă; surpătură de pământ”), pol. *k'íczer*a „munte”, ucr. *k'ýčera* „idem”, „munte cu culmea neîmpădurită”, „vârf de munte stâncos”, „vârf de munte împădurit; culme muntoasă”, „munte împădurit” (*ibidem*: 27, 39–40), „munte acoperit cu pădure, în afară de vârf” (Hrinčenko 1925, s.v.), *k'éčera* „deal”, „munte”, „munte gol”, „pădurice”, „cel mai mare deal”, „dâmb cu sau fără pădure”, „loc stâncos”⁵ (< rom. *chiceră* „vârf de munte ascuțit”), ucr. *gorgáne* (pl.) „stânci pe munte, munte stâncos” (Hrabec 1950: 37) (< rom. *gorgan* „movilă”), *váda* „șanț, canal” (Vrabie 1967: 177) (< rom. *vad* „loc de trecere peste o apă curgătoare”), *szaratura* „curătură” (Hrabec 1950: 49) (< rom.

¹ În Vrabie 1967: 129 se dă și sensul de „plai”, traducându-se echivalentul său ucr. *polonyna*; numai că aici *polonyna* are înțelesul curios de „munte abrupt”(stroma góra), cf. Hrabec 1950: 45).

² Aici este explicat din rom. *vârtoapă*, uitându-se pe moment cunoscutul fenomen al echivalării prin *-a* ucr. a articolului rom. *-u(l)*, tratat pe larg la p. 125.

³ Cu „etimologie obscură”.

⁴ Și: *rapa*.

⁵ Din anchetele noastre pe văile superioare ale Sucevei, Moldovei și Bistriței.

sărătură „loc sărat”, iar nu din *săritoare*, cum crede Stefan Hrabec), *s'tínka* „munte abrupt”, „râpă” (Rudnyčkyj 1962: 31) (< rom. *stâncă*) ș.a.m.d.

Pentru noi este evident că suntem în prezența fenomenului de *resemantizare a toponimelor*, care constă din refacerea unui sens lexical prin reanalizarea caracteristicilor geografice ale locurilor, ori de câte ori un toponim s-a demotivat semantic. Astfel, sensurile cuvântului *k'éčera* au fost reconstituite ad-hoc de informatorii noștri huțuli plecând de la particularități fizice ale munților numiți *Chicera* care li s-au părut definatorii (existența pădurii, a stâncilor) sau de la categoria geografică a obiectului desemnat (munte, deal, vârf). Asemenea „sensuri” rezultă de obicei din întrebări directe („La ce ziceți *chicera*?”), care, atunci când apelativul nu este cunoscut, provoacă o substituție de planuri în mintea informatorului („La ce ziceți *K'éčera*?”), și mai rar din întrebări indirecte („Cum se cheamă un munte fără pădure?”), care determină o substituție de același fel în mintea anchetatorului: necunoscând toponimul, el interpretează răspunsul „*K'éčera*” (nume propriu) drept „*k'éčera*” (nume comun). Experiența anchetelor noastre ne face să explicăm în același fel glosele citate, care se corelează cu prezența în zonă a unor toponime: ucr. *strymba* „masiv muntos lung și încovoiat” (Vrabie 1967: 173) cu oronimul *Strymba* (Hrabec 1950: 139) (= rom. *Strâmbul*, cu articolul redat normal prin *-a*), pol. *boldi* „stânci prăpăstioase” cu oronimul *Boldy* „nume de stânci prăpăstioase în zona Czorsztynului” (Nitsche 1964: 46) (= rom. *Bolduri*) ș.a. Prin urmare, *dacă între un apelativ geografic românesc și corespondentul său străin se constată o ruptură de sens, putem avea certitudinea că nu este vorba de un împrumut lexical, ci de resemantizarea spontană a unui toponim românesc*. În consecință, asemenea „cuvinte” sau „sensuri” accidentale, nesocializate, nu numai că nu se pot invoca în analiza etimologică a toponimiei carpatice (sau balcanice), dar trebuie excluse cu totul din categoria „carpatismelor” (sau a „balcanismelor”).

Un toponim destul de răspândit în zona carpatică este oronimul *Comarnic* (*Komarnyk*, *Komarneckyj Werch*, *Komarnyčnyj Potik*); prin intermediul limbii române, apelativul corespunzător este cunoscut regional și în ucraineană, maghiară, slovacă, cehă, bielorusă, cumulând în total șapte sensuri (Klepikova 1975: 166, 189). Pentru explicarea oronimului s-a plecat de la înțelesurile de „poliță pe care se păstrează cașul” (Kisch 1929: 264), „colibă păstorească de lângă stână” (Densusianu 1933–1934: 150–151; Candrea 1927–1928: 216; Candrea 1930–1931: 220; Philippide 1923: 728; Iordan 1963: 506; Hrabec 1950: 90, 115; Karpenko 1973: 141; Oros 1970: 115; Bolocan 1981: 51); Vl. Šmilauer (1970: 92) îl include printre derivatele de la *komarъ* „șânțar”, „lăcrămioară”. Nici unul dintre ele nu permite toponimizarea; fiind doar o anexă a stâniei, coliba nu putea constitui prin ea însăși un reper denominativ. În zona Călimani, *comarnicul* este „acoperișul într-o pantă” al strungii (Popa 1974–1978: 227), sens care se potrivește perfect cu înfățișarea munților din Bucovina numiți *Comarnic*: vârful este teșit, ușor înclinat într-o parte, dar abrupt în partea opusă. Or, sensul menționat nu figurează printre cele ale apelativului *comarnic* pe care Klepikova le găsește în celelalte limbi din

regiunea carpatică, iar acest fapt ne îndreptățește să susținem că oronimele sunt creații românești. Tot astfel, scr. *Garda*, care denumește un teren împrejmuit, se explică prin rom. *gard*, iar nu prin scr. *garda* (care are doar sensul de „îngrăditură pentru pescuit într-o apă curgătoare”) (Gămulescu 1983: 166). Prin urmare, *când lexicul străin de origine românească nu include și sensurile susceptibile de a fi toponimizate, el nu poate avea un rol în crearea de toponime, iar toponimele existente trebuie considerate românești.*

Pentru a explica oronimele huțule *Smidowata Kiczera* și *Smidawka*, St. Hrabec apelează la un adjectiv ucr. *smidovýj* „acoperit cu mușchi, luncă (pădure) nefolositoare” (Hrabec 1950: 142, 192). Un oronim *Smidovatic* (cu sufixul de substantivare *-ik*) există și în Bucovina noastră, dar nici la huțuli (Lobiuc 1975: 171) și nici în ansamblul limbii ucrainene nu s-a înregistrat tema acestui adjectiv. Este probabil deci că el a fost creat prin reinterpretarea semantică a unui toponim românesc slavizat [de pildă **Chicera Smizii*, cf. hidronimul *Podorowaty* sau *Padurowatyj* (Hrabec 1950: 87, 229), de la un rom. **Pârâul Pădurii*, iar nu de la *pădure*, cum crede Stefan Hrabec]. Crearea de adjective de la substantive străine este de neconceput în condițiile împrumutului „natural”, iar acest fapt se verifică în cazul nostru prin discordanța dintre sensul bazei românești („pădure tânără și deasă”) și cel al derivatului ucrainean menționat de Stefan Hrabec. Nu în același mod trebuie explicat adjectivul ucr. *ponorýstyj* „(drum) răscolit, accidentat”, „(loc) în care te prăbușești ușor” (Hrinčenko 1925, s.v.; Hrabec 1950: 45), care nu este un derivat de la rom. *ponor*, inexistent în ucraineană (cum s-a susținut) (Vrabie 1967: 167), ci o adaptare a adjectivului rom. *ponoros*. *Când într-o limbă străină se constată doar derivate ale unor termeni entopici românești, fără a se semnala și prezența bazelor respective sau a unor derivate românești similare, ele trebuie considerate produse posttoponimice, rezultate din lexicalizarea formelor slavizate ale unor toponime românești.*

Referindu-se la vechile toponime *Pojána*, *Polana* etc., Nicolae Drăganu arăta că ele ar putea fi considerate fie românești, fie slave; dar *Pojény* și *Polyenica* sunt numai românești, „căci numai în românește este cu puțință pluralul *Poieni*, iar de la acesta derivatul cu suf. *-iță*” (Drăganu 1933: 39). Același lucru se poate spune despre oronimele *Capul* (*Capol*) sau (cu grafie germană) *Zapul* (Hrabec 1950: 138, 148)⁶, în care prezența articolului trimite la rom. *țap*, iar nu la ucr. *cap* (Vrabie 1967: 136) (din rom.), *Gurgulat* (Candrea 1930–1931: 222), *Ternyszora*, *Syhlenyja*, *Funtyrat* (*Funtyráckij*) (Hrabec 1950: 148, 147, 143), ale căror sufixe le raportează la rom. *Gurgul’at* („cu gurgui”), *Tărnicioara*, *Sihloaia*, *Fântăratul* (= **fântănat* „cu fântâni”), iar nu la ucr. *gurgúl’a* „cucui” (Vrabie 1967: 146), *tărníc’a*, *sýhla*, *funtýna*⁷. Oronimul din Bulgaria *Keremizijte* se explică prin rom. *cărămizi*, iar nu prin bg. *keramida*, al cărui pl. este *keramidi* (Mihăescu 1963: 201). Toponimele din

⁶ A doua formă este notată (greșit, credem noi) *Žapul* și comparată cu rom. *jep*.

⁷ Ultimul e atestat de Marian Jurkowski (1971: 176) (din rom.).

Serbia *Livez* și *Ponore* nu se pot înțelege apelând la scr. *livada* și *ponor*, care au pl. *livade* și *ponori* (Gămulescu 1983: 182, 193), iar *Bigarele* și *Klencuș* trimit prin articolul *-le* și suf. *-uș* la rom. *bigar* și *cleanț*, iar nu la scr. *bigar* și *klanac* (*ibidem*: 154–155, 168). Prezența unor sufixe pur lexicale românești în toponimele carpatice este un indiciu sigur de circulație a unor baze slave la românii nordici: *Smuharía* < rom. **smuhărie* (ucr. *smuha* „întindere de teren”), *Javuryš* < rom. **iauriș* (ucr. *jávyr* „paltin”) (Vincenz 1965: 151). Nerelevante sunt însă sufixele diminutive, care ne indică cel mai adesea o diferențiere toponimică: *Bukowiel* „Bucovul Mic”, iar nu < ucr. *bukov(y)* + rom. *-el* (cum crede Stefan Hrabec 1950: 147), *Stawiszora* și *Stawniszora* „Stava Mică” și „Stavnicul Mic”, iar nu < ucr. *staw(nik)* + rom. *-ișor* [cum presupune același cercetător (*ibidem*: 91)], *Glavičor* și *Glavičorka* „Glava Mică”, iar nu < scr. *glava* „cap” + rom. *-icior* (cum îl explică Dorin Gămulescu (1983: 94). Când un toponim menține *elemente flexionare românești* (desinențe, articol) *sau sufixe românești* (cu excepția menționată), *atunci el trebuie considerat toponim românesc, indiferent de existența într-o limbă străină a bazelor respective*. Criteriul este folosit de multă vreme de slaviști pentru a separa elementele românești din documentele slavo-române.

Este interesant de observat că aceste elemente flexionare românești se mențin uneori prin lexicalizarea toponimelor, constituind o dovadă frapantă a caracterului posttoponimic al „cuvintelor” respective. Apelativul ucr. *répeda* „pantă foarte abruptă” nu se poate explica nici din adverbul rom. *repede* (inexistent în ucr.) și nici de la un substantiv *răpedea* (inexistent în rom.) – cum s-a propus (Vrabie 1967: 169), ci numai de la toponimul *Răpedea*, în care articularea se însoțește cu o modificare de conținut. În com. Breaza, jud. Suceava, am înregistrat oronimul pronunțat de huțuli *Repéta*, desemnând un munte cu o coastă foarte înclinată, prăpăstioasă; este de crezut că apelativul ucrainean a avut ca punct de plecare un oronim similar.

S-a susținut că prezența unui termen entopic (de ex. *kyčera*, *rypa*) într-o sintagmă toponimică (*Kyčera Mala*, *Rypa Velyka*) ar constitui o probă sigură a folosirii lui de către populația care a creat toponimele (= ucrainenii) (Janitsek, Vișovan 1969: 106–107). După acest „criteriu”, *suha* și *putna* ar fi entopice românești, de vreme ce le constatăm în sintagme precum *Suha Mare* sau *Putna Seacă!* Asemenea determinări opozitive sunt însă produsul tardiv al *diferențierii toponimice* a părților unui ansamblu geografic, iar nu creații *ex novo*. Procesul poate avea loc fie pe teren ucrainean, de la un toponim simplu românesc *Chicera* (așa cum scr. *Mali Klencuș* și *Veliki Klencuș* au la bază oronimul rom. *Clențuș*) (Gămulescu 1983: 168, 184, 205), fie pe teren românesc (*Chicera Mică*), urmat de o traducere parțială ucraineană (de ex. un *Velykyj Prislip* din Bucovina este slavizarea oronimului *Prislopul Mare*, cunoscut de românii din satele vechiului ocol al Câmpulungului).

O bună parte din termenii entopici propriu-ziși, de origine românească în graiurile carpatice, ocupă o poziție periferică, fiind concurați de sinonime slave superioare ca frecvență și extensie teritorială. Așa sunt huț. *múnty* (Reguș 1971: 169) față de *horá, pojána* (Lobiuc 1975: 166)⁸ față de *riža și polána, lúnka* (Reguș 1971: 168) față de *luh și luká, gávra* (Marusenko 1972: 225) față de *jáma, kósta*⁹ față de *úbič, krak* față de *dóplyw, slátyna* față de *solótwyna, hýrlo* „gură de râu” față de *ústja, lak* față de *jézero, bálta* față de *bolóto și kaljúža, izwír* „pârâu de munte adânc” față de *potík, funtýna* față de *stúdnja*¹⁰ etc. Puține apelative românești sunt bine încadrate în sistemul termenilor entopici ucraineni, reușind să dezvolte și o serie de derivate: *mláka* „mocirlă” < rom. *mlacă* (cu derivatele *mláčka, mlačók, mlačúra, mlakowýna, mlakowýnka*, cf. și oronimele *Mlakowáta, Mlakowiec*) (Jurkowski 1971: 153-154; cf. și Hrabec 1950: 141), *plaj* „drum de munte” < rom. *plai* (cf. *plaiczok, plajok*) (Rudnyčkyj 1962: 27-28; Hrabec 1950: 44) – care s-a detașat de corespondentele sale *doryška și stjáška* –, *díl, g’al, g’íl* „deal, munte, culme” (cf. *dílók*) (Hrinčenko 1925, s.v.; Rudnyčkyj 1962: 20; Hrabec 1950: 27, 35, 36; Lobiuc 1975: 179; Janitsek, Vișovan 1969: 106) (< rom. *deal*, care la huțulii din Bucovina este mai folosit decât *horb* în răspunsurile la întrebări indirecte, ș.a. Or, denominația toponimică pleacă întotdeauna de la termenii cei mai cunoscuți de către vorbitorii unei zone date, iar nu de la sinonime rare, care nu pot avea șansa de a fi acceptate de colectiv (socializate). Ancheta cu chestionarul entopic reușește să diferențieze cu precizie nivelurile: la o întrebare de tipul „Cum numiți o apă curgătoare mai mică decât un râu?”, informatorul răspunde cu termenul uzual *potík*, cel care îi vine primul în minte și care va fi efectiv utilizat în denumirea unei astfel de ape, în timp ce alți termeni apar după insistențe sau ca răspuns la întrebări directe (de ex. *izwír*). Prin urmare, etimologia toponimică nu se poate baza pe simpla cunoaștere de către vorbitori a unor cuvinte (în condiții de bilingvism, foarte multe cuvinte străine sunt înțelese, dar se folosesc mai mult sau mai puțin accidental), ci va trebui să stabilească în prealabil gradul lor de integrare în sistemul entopic al unei zone, care reprezintă *potențialul lor de toponimizare*. Un cuvânt folosit în mod curent pentru a denumi clase de obiecte geografice are potențialul de toponimizare maxim, în timp ce altul, care este doar înțeles, are un potențial zero. Într-o categorie de mijloc se situează elementele lexicale folosite mai rar, corespunzând în cazul nostru împrumuturilor relativ recente, care nu au reușit încă să dobândească un caracter organic în graiul unei comunități lingvistice. Când un apelativ geografic de origine românească nu atinge într-o limbă străină potențialul de toponimizare maxim într-o zonă dată, atunci toponimele corespunzătoare trebuie considerate ca fiind românești. Acest criteriu elimină în mod automat și creațiile lexicale posttoponimice, constatabile doar la *anumiți* vorbitori și depinzând în mod strict de realitățile geografice cu acest nume¹¹.

⁸ Constatat și de noi în bazinul Moldovei.

⁹ Găsit de noi în zona văilor superioare ale Moldovei și Sucevei.

¹⁰ Toate după Jurkowski (1971: 30, 41, 56-57, 62, 68 și 148, 121, 176).

¹¹ Incapacitatea de a extinde sensul unor termeni entopici ca *măgura, runcul* etc. la alte obiecte geografice decât cele numite astfel este un indiciu important al resemantizării toponimelor.

S-ar putea obiecta că situația actuală nu poate fi luată ca punct de plecare pentru aprecierea poziției unui entopic într-o perioadă mai veche. Anchetele făcute de noi la populația românească demonstrează că și termenii mai puțin cunoscuți sau chiar cei din fondul pasiv, detectați prin întrebări directe, se reflectă în toponimia regiunii respective, unii chiar cu o frecvență mai mare decât termenii actualmente generali. Cu totul altfel se pune problema la huțuli, unde *nu cuvintele românești, ci cele slave sunt cele care tind să fie uitate și înlocuite cu cuvinte românești*. Cât timp influența limbii noastre asupra graiurilor străine de pe actualul său teritoriu și din unele zone învecinate are un curs ascendent, a presupune că vorbitorii de limbă străină ar fi putut pierde termeni entopici de origine românească (de pildă huț. *wypčyna < obcină, prezent doar în toponime, ca simplă adaptare a oronimelor românești *Obcina*)¹², la fel cum și românii au pierdut termeni entopici de origine slavă, este împotriva logicii evoluției lingvistice.

Comparând bagajul de termeni de origine românească al huțulilor din Bucovina¹³ cu cel al slavilor din regiuni în care populația românească a fost asimilată, se constată că el este incomparabil mai bogat, și aceasta datorită interacțiunilor lingvistice din ultimii 60 de ani. Fiind de dată recentă, acest plus terminologic nu poate fi invocat în analiza toponimiei românești mai vechi din Bucovina, așa cum este cunoscută ea din cadastrele austriece și din hărțile la scară mare dinaintea de 1920, și cu atât mai puțin în analiza toponimiei din afara Bucovinei. Supraaprecierea stratului toponimic creat de ucraineni de la apelative de origine românească, atât pe teritoriul nostru actual, cât și în afara lui, în detrimentul celui românesc vechi, este rezultatul confundării a două etape ale influenței limbii noastre asupra graiurilor ucrainene. Prin urmare, *în stabilirea denominatorilor, este indispensabilă corelarea straturilor toponimice cu etapele influenței lingvistice românești, aproximată pe baza repartiției geografice a termenilor entopici*.

BIBLIOGRAFIE

- Bolocan 1981 = Gheorghe Bolocan, *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374–1600*, București, Editura Academiei.
- Candrea 1927–1928 = I.-A. Candrea, *Introducere în studiul toponimiei, cu privire specială asupra toponimiei Olteniei și Bănatului*, curs litografiat, București.
- Candrea 1930–1931 = I.-A. Candrea, *Probleme de toponimie*, curs litografiat, București.
- Densusianu 1933–1934 = O. Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, curs litografiat, București.
- Drăganu 1933 = Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București, Imprimeria Națională.
- Gămulescu 1983 = Dorin Gămulescu, *Influențe românești în limbile slave de sud, I. Sârbocroata*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

¹² Este supoziția lui E. Janitsek (1977: 180–181).

¹³ Ne bazăm în primul rând pe materialul adunat de noi din anchetele pentru *Dicționarul toponimic al României. Moldova*.

- Hrabec 1950 = Stefan Hrabec, *Nazwy geograficzne huculszczyzny*, Cracovia, Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności.
- Hrinčenko 1925 = B.D. Hrinčenko, *Slovar' ukrainskogo jazyka*, Berlin.
- Iordan 1963 = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei.
- Janitsek 1969 = E. Janitsek, *Probleme de interferență româno-ucraineană (relații între macro- și microtoponimie)*, în vol. *Studii și materiale de onomastică*, București, Editura Academiei, p. 233–235.
- Janitsek 1977 = E. Janitsek, *Apelativul și toponimul Obcină*, în „Limba română”, XXVI, nr. 2, p. 176–181.
- Janitsek, Vișovan 1969 = E. Janitsek, Șt. Vișovan, *Stratul vechi românesc al toponimiei din Rona de Sus (jud. Maramureș)*, în „Cercetări de lingvistică”, XIV, nr. 1, p. 101–107.
- Jurkowski 1971 = Marian Jurkowski, *Ukrainska terminologia hidrograficzna*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Karpenko 1973 = I.O. Karpenko, *Toponimija Bukovyny*, Kiev, Naukova Dumka.
- Kisch 1929 = Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, Leipzig, Mayer and Müller.
- Klepikova 1975 = G.P. Klepikova, *Funkcionirovanie i genezis terminologii gornogo pastușestva v slavjanskih dialektah Karpatskogo areala*, în vol. *Slavjanskoe i balkanskoe jazykoznanie. Problemy interferenții i jazykovyh kontaktov*, Moscova.
- Lobiuc 1975 = Ioan Lobiuc, *Interacțiuni româno-huțule în toponimia văii râului Moldovița (județul Suceava)*, în vol. *Lucrările simpozionului de toponimie*, București.
- Marusenko 1972 = T.A. Marusenko, *Iz nabljudenij nad ukrainskimi nazvanijami rel'efov*, în „Studia slavica”, XVIII, nr. 3–4.
- Mihăescu 1963 = H. Mihăescu, *Recenzie la Ivan Duridanov*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, tome I, n°. 1–2, p. 199–202.
- Nitsche 1964 = Peter Nitsche, *Geographische Terminologie des Polnischen*, Köln, Böhlau Verlag.
- Oros 1970 = M. Oros, *Toponimia satelor Genuneni și Popești (jud. Vâlcea)*, în „Studia Universitatis «Babeș-Bolyai»”, seria Philologia, nr. 2.
- Petrovici 1970 = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, Editura Academiei.
- Philippide 1923 = A. Philippide, *Originea românilor*, I, Iași, Tipografia „Viața Românească”.
- Popa 1974–1978 = Constantin Popa, *Aspecte ale vieții pastorale în munții Călimani*, în „Cibinium”, p. 221–228.
- Reguș 1971 = Corneliu Reguș, *Influența limbii române asupra graiurilor ucrainene din R.S. România*, în „Limba română”, XX, nr. 2, p. 159–174.
- Rudnyčkyj 1962 = J.B. Rudnyčkyj, *Geographical Names of Boikovia*, în „Onomastica” (Winnipeg), XXIII–XXIV.
- Šarovol'skij 1929 = Ivan Šarovol'skij, *Rumuns'ki zapožčeni slova v ukrajins'kij movi*, în vol. *Zbirnyk Zahodoznavstva*, Harkov.
- Šmilauer 1970 = Vladimír Šmilauer, *Handbuch der slawischen Toponomastik*, Praga, Academia.
- Vincenz 1965 = A. de Vincenz, *Le substrat roumain dans les Carpates du Nord*, în vol. *Communications et rapports du Premier Congrès International de Dialectologie générale*, III, Louvain, p. 144–153.
- Vrabie 1967 = Emil Vrabie, *Influența limbii române asupra limbii ucrainene*, în „Romanoslavica”, XIV, p. 109–198.